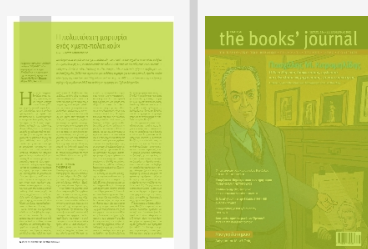

Η πολιτικότετη μαρτυρία ενός «μετα-πολιτικού» Η ματιά του Ευάγγελου

Media: THE BOOKS JOURNAL Page: 42-45 Published at: 30-09-2022
Author: Surface: 3291.37 cm² Circulation: 0
Subjects:

Η πολιτικότετη μαρτυρία ενός «μετα-πολιτικού»

Από τον ΚΩΣΤΑ ΜΠΟΤΟΠΟΥΛΟ

Εκπληρώνοντας το ρόλο του ως «μετα-πολιτικού» –που, κατά τον ίδιο, σημαίνει να καταθέτει απόψεις και εμπειρία χωρίς τους καταναγκασμούς του πολιτικού κόστους και του εκλογικού ανταγωνισμού– ο Ευάγγελος Βενιζέλος κάνει Πολιτική εν είδει Ιστορίας. Με το τελευταίο, ήδη πολυδιαβασμένο και πολυσυζητημένο, βιβλίο του, προσφέρει μια πολύτιμη μαρτυρία για τα καταγυστικά γεγονότα σχεδόν ολόκληρης της «περιόδου των Μνημονίων», από τα τέλη του 2009 και το ξέσπασμα της «ελληνικής κρίσης» ως τα μέσα του 2015 και τη θέση σε εφαρμογή του Τρίτου Μνημονίου.

Ευάγγελος Βενιζέλος, *Εκδοχές πολέμου 2009-2022. Μια συζήτηση με τον Γιώργο Κουβαρά για το παρασκήνιο της οικονομικής κρίσης και όσα ακολούθησαν*, Πατάκη, Αθήνα 2022, 448 σελ.

Η ματιά του Ευάγγελου Βενιζέλου είναι, φυσικά, προσωπική, μια και υπήρξε εξαρχητής εκ των έσω συμμετοχός, ως μέλος της κυβέρνησης Γιώργου Παπανδρέου, και στη συνέχεια πρωταγωνιστής, την περίοδο από τον Ιούνιο του 2011, οπότε ανέλαβε το υπουργείο Οικονομικών, έως τον Δεκέμβριο του 2014, οπότε τερματίστηκε η θητεία της κυβέρνησης «Σαμαρά-Βενιζέλου». «Προσωπική» ματιά θα πει αδιαμεσολάβητη, εφόσον έχει ζήσει τα γεγονότα και δεν χρειάζεται τις μαρτυρίες άλλων, όχι όμως αυθαίρετη, αφού στηρίζεται στα ίδια τα γεγονότα και αποφεύγει τη συγκρότηση «αφηγήματος», για το οποίο, έτσι κι αλλιώς, ως επιστήμονας και «πολιτικός του ιστορικού χρόνου» δεν έχει καμία ροπή. «Προσωπική» θα πει επίσης, για τον συγκεκριμένο αφηγητή –άλλο αφηγητή και άλλο αφήγημα– όχι ουδέτερη –ανήκει σε συγκεκριμένη παραταγή και, κυρίως, έχει συγκεκριμένες αρχές– κριτική ματιά: τα γεγονότα δεν είναι μονοσήμαντα, συνδέονται μεταξύ τους και με τα συμπραξαζόμενά τους, έχουν αιτίες, παράγουν αποτελέσματα, διαμορφώνουν τις τύχες ενός λαού, άρα τους αξίζει όχι απλώς ανάλυση αλλά αναστοχασμός. Κι όποιος στοχαζέται, κρίνει, αν δε επιπλέον κρίνει ελεύθερα το αποτέλεσμα μιας κρίσης μοιραία δεν θα είναι βολικό για όλους, συμπεριλαμβανομένου του ίδιου του κρίνοντος.

Αν το βιβλίο και όσα προσφέρει τεθούν σε αυτή τη βάση, δεν χωρεί και πάντως, πιστεύω, δεν θα είχε χρησιμότητα, μια «κριτική» κλασικού τύπου, δηλαδή μια ανάλυση πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων περιεχομένου και μορφής. Ως ιστορική μαρτυρία, όσα λέγονται, ακριβώς επειδή είναι πάρα πολλά και πάρα

πολύ πυκνά, θα βοηθούνταν, θέλω να επιζώ, από ένα είδος «φωτισμού μέσω ταξινόμησης», ώστε να διευκολυνθεί να κρίνει, με τη σειρά του, ο αναγνώστης. Αυτό και μόνο φιλοδοξούν να κάνουν οι επομηγοί που ακολουθούν, χωρίζοντας τα πιο σημαντικά στοιχεία που, κατά τη γνώμη μου, φέρνει στην επιφάνεια του όσο και κατά την αποτύπωση της: τις αποκαλύψεις που γίνονται για γεγονότα που δεν ήταν ιδιαίτερος γνωστός ή πάντως που δίνουν άλλη διάσταση ακόμα και στα ιδιαίτερος γνωστά· την (πολιτική) κριτική που ασκείται σε πρόσωπα και κόμματα τα οποία διαχειρίστηκαν τις τύχες της Ελλάδας πριν και κατά τη διάρκεια των Μνημονίων.

ΤΑ ΣΤΗΡΙΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ

Ολόκληρη η μαρτυρία, αλλά και η αποτίμηση της ιστορικής περιόδου από τον Ευάγγελο Βενιζέλο, εδράζονται σε τρεις κάθε άλλο παρά θεωρητικές βάσεις: αλήθεια – Ευρώπη – εντός πλαισίου Δημοκρατίας.

Το να βλέπεις τα γεγονότα όπως είναι και όχι όπως θα ήθελες ή θα σε βόλευε να είναι αποτελεί όχι απλώς καθήκον κάθε πολιτικού που εφέβεται τον εαυτό του αλλά πειθαξία και συγχρόνως ανάχωμα. Ανάχωμα στη διαστροφή της πραγματικότητας, στην έκπτωση της πολιτικής, στην υποταγή του γενικού στο ιδιωτικό ή στο κομματικό συμφέρον, στο λαϊκισμό (έναντι του οποίου η σωστή στάση δεν είναι απλώς ο «μη λαϊκισμός», αλλά ο «αντι-λαϊκισμός!»). Το μόνο, μάλιστα, που λέει ότι θα άλλαζε ο Ευάγγελος Βενιζέλος από τις επιλογές του καθ' όλη αυτή την

περίοδο –η αυτοκριτική δεν υπήρξε ποτέ το πιο έντονο χαρακτηριστικό του– ήταν ότι δεν είπε περισσότερη αλήθεια, ότι δεν μίλησε στον ελληνικό λαό «ακόμα πιο καθαρά, ακόμα πιο σκληρά, με την ευθύνη και με τους δραματικούς τόνους που απαιτούνται» (σελ. 407). Η αλήθεια περι-σάει την τιμή των πολιτικών και της πολιτικής – αλλά νονεί, σε δύσκολες συνθήκες σχεδόν συνθλίβει, καθώς οι πολίτες, ακόμα και να γνωρίζουν τα δυσάρεστα, θέλουν να ακούνε, και να τους υπόσχονται, τα ευχάριστα, έστω κι αν είναι ανέφικτα. Οι ροκ όπερες είναι πάντα πιο εκλυστικές από την αυτοσυγκράτηση στα καταγώγια της Κρακοβίας, όμως με ροκ όπερες οδηγείς μια χώρα στον γκρεμό, ενώ με προσωπικές θυσίες και εμπνέοντας συλλογική ανταπόκριση υπηρετείς την πατρίδα σου και ίσως, έστω κι αν ελάχιστοι σ' το αναγνωρίσουν, τη βοηθάς να επισήσει. Η «αλήθεια ως μέθοδος επιβίωσης» θα μπορούσε να είναι ένας άλλος τίτλος του βιβλίου.

Η Ευρώπη, και μάλιστα «μια μάχη και μαχητική αντίληψη» για την Ευρώπη και για το κερτημένο της (σελ. 29), είναι αδιαπραγμάτευτη για τον Ευάγγελο Βενιζέλο. Αδιαπραγμάτευτη δεν θα πει υπεράνω κριτικής – και λάθη αρχιτεκτονικής διαπιστώνονται και δυσλειτουργίες και ελλείμματα και μεγέθη που νομίζουν αλλά δεν είναι στο ύψος των περιστάσεων. Θα πει, όμως, άξια να στηριχτεί πάνω της μια χώρα σαν την Ελλάδα –όχι μόνο όταν βρίσκεται στο χείλος του γκρεμού– και να προσπαθήσει να τη δυναμώσει, και όχι να τη δυναμιτίσει, με τη συμμετοχή της. Μια Ευρώπη που έδειξε και αλληλεγγύη (υπό την γερμανική κυρίως καθοδήγηση) σκληρότητα, που διαμόρφωσε ένα ολόκληρο οπλοστάσιο για να βοηθήσει την Ελλάδα αλλά που

δεν απέφυγε τρικλοποδιές όπως της Ντοβλ² ή προσβλητικές προτάσεις για υποστολή της εθνικής κυριαρχίας. Μια Ευρώπη περιπλοκή, άνοιξη, δυσκίνητη, αλλά που κατάφερε να διατηρηθεί, σε όλη τη διάρκεια της διαδρομής, στο πλευρό της Ελλάδας – αυτήν περιγράφει, σε αυτή στηρίχτηκε και σε αυτή συνεχίζει να επιζεί ο Ευάγγελος Βενιζέλος.

Η όλη προσπάθεια, τέλος, και η τελική σωτηρία –γιατί, κι αν το ξεχνάμε με ασύγγνωστη ευκολία, αυτό ήταν το αποτέλεσμα της οδυνηρής περιόδου των Μνημονίων– δεν θα μπορούσαν, πιστεύει ο Ευάγγελος Βενιζέλος, να ευδοθούν εκτός του πλαισίου του κράτους δικαίου και του διεθνούς δικαίου – με τους κανόνες και τους καταναγκασμούς τους. Τα μεγάλα λόγια περί αντίστασης, οι ξιφομαχίες με ανεμόμυλους, το πέρασμα σε νέες εποχές με ένα νόμο και ένα άρθρο, τα «όχι» έξω που γίνονταν «να σε όλα» μέσα αποδείχθηκε ότι αποτελούσαν ατελέσφορη επιλογή. Τελεσφόρα (για τον τόπο) αποδείχθηκε η «δύσκολη απόφαση να κρατήσουμε τη χώρα στο ευρώ, στην Ευρωζώνη, στη δημοκρατία, στη σταθερότητα, στην ομαλότητα, στη Δύση» (σελ. 39). Με μεγάλο –προσωπικό και συλλογικό– κόστος αλλά και με συνείδηση ότι αυτή η επιλογή, στον πραγματικό κόσμο της ατελείας αλλά ανυπέρβλητης δημοκρατικής τάξης, ήταν «μονόδρομο».

Πάνω σε αυτές τις βάσεις, ο Ευάγγελος Βενιζέλος υπερασπίζεται και κάποιες ειδικότερες προτάσεις και επιλογές του. Την ψήφιση (που δεν έγινε) του Πρώτου Μνημονίου με 180 ψήφους, ώστε να συμμετάσχει και η έρχουσα συμμετοχή και ευθύνη στη χρεοκοπία Νέα Δημοκρατία (σελ. 61-72). Το διαβόητο και για τους περισσότερους τρισκατάρατο PSI, που όμως, μαζί με το συνολικό

κούρεμα και, ιδίως, το OSI, δηλαδή τη μετακύλιση του χρέους από ιδιωτικά σε δημόσια «γέρια», αποτέλεσε μια κολοσσιαία, δομική, τεράστια τεχνική δυσκολία επέμβαση, χωρίς την οποία δεν θα ήταν δυνατή η αποφυγή της άτακτης χρεοκοπίας (σελ. 243-254). Το επίσης γνωστό και υποτιμημένο «mail Χαρδούβελη», που περιλάμβανε λογικές και όχι πολύ βαριές (ιδίως σε σχέση με αυτές που αναλήφθηκαν αργότερα από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ) δεσμεύσεις και που θα μπορούσε, αν δεν δυσπιστούσε η τρόικα ενόψει των πρόωρων εκλογών και της βέβαιης κυβερνητικής αλλαγής, να έχει βγάλει τη χώρα οριστικά από τα Μνημόνια (σελ. 315-318). Την εθνική συμβολή της κυβέρνησης «Σαμαρά-Βενιζέλου», που αποτυπώνεται ιδίως στο αντικειμενικό γεγονός της αλλαγής κλίματος –οικονομικού και ψυχολογικού– το 2014 (σελ. 305) – κάτι που, κατά τον Ευάγγελο Βενιζέλο, καθιστά ακόμα πιο αουγκώρητη πράξη την επιμονή για πρόωρες εκλογές που ανέκοψαν τη δυναμική (σελ. 295-296). Τις «εθνικές κόκκινες γραμμές» που είχε θέσει ο ίδιος και οι τρεις «μνημονιακές» κυβερνήσεις στις οποίες συμμετείχε και που, με πολλή προσπάθεια, δεν ξεπεράστηκαν ούτε στο πρώτο Eurogroup στο οποίο συμμετείχε, όπου ζητήθηκαν υποχωρήσεις «εκτός νόμιμου πλαισίου» (σελ. 101), ούτε σε σχέση με το αίτημα για υποταγή της χώρας μας σε «επιτροπεία» με το διορισμό αλλοδαπού υπεύθυνου για την εκτέλεση του προϋπολογισμού (σελ. 218), ούτε για «έλεγχο του μετοχικού κεφαλαίου» των ελληνικών τραπεζών από την τρόικα (σελ. 259). Ούτε βέβαια γι' αυτό που αποτελεί την πιο προβεβλημένη «ιστορία μέσα στην ιστορία» του βιβλίου, δηλαδή την «πρόταση», στην ουσία τον εκβιασμό, Σόμιπλε στην Κρακοβία για (δήθεν «προσωρινή») έξοδο της Ελλάδας από το ευρώ (σελ. 148-152), που θα πήγαινε τη χώρα «στην εποχή των παγετώνων» (σελ. 150).

ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΟ ΦΩΣ

Σταχυολογώ τις πιο ενδιαφέρουσες, κατά τη γνώμη μου, αποκαλύψεις, ή νέους φωτισμούς γεγονότων, που γίνονται στο βιβλίο:

- Ο επηρεασμός του Γιώργου Παπανδρέου, στην αρχή της διακυβέρνησής του, από το «μοντέλο της Ουγγαρίας», δηλαδή τη θέση μιας χώρας υπό διπλό πρόγραμμα, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Διεθνούς Νομοματικού Ταμείου (σελ. 49).

Βασίλης Φώτης / Eurokinissi

2 Νοεμβρίου 2011, Κάννες, Γαλλία. Ο πρωθυπουργός Γιώργος Παπανδρέου (στη μέση) και δεξιά ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός Οικονομικών Ευάγγελος Βενιζέλος, στη διευρυμένη σύνοδο κορυφής για την Ελλάδα, απέναντι στον πρόεδρο της Γαλλίας Νικολά Σαρκοζί και στην καγκελάρια της Γερμανίας, Άνγκελα Μέρκελ, που αντιτάσσονταν στην επιλογή του Παπανδρέου να προκηρύξει δημοψήφισμα. Μετά την επιστροφή, ο Ευάγγελος Βενιζέλος, ο οποίος υπεραμυνόταν δήλωσε, μεταξύ άλλων: «Η θέση της Ελλάδας μέσα στο ευρώ είναι μια ιστορική κατάσταση της χώρας που δεν μπορεί να θεθεί υπό αμφισβήτηση. Το κεκτημένο αυτό του ελληνικού λαού δεν μπορεί να εξαρτηθεί από την διεξαγωγή δημοψηφίσματος. [...] Αν θέλουμε να προστατεύσουμε τη χώρα, πρέπει υπό συνθήκες εθνικής ενότητας και πολιτικής σοβαρότητας και συναίνεσης, να εφαρμόσουμε χωρίς καθυστέρηση την απόφαση της 26ης Οκτωβρίου. Τώρα, το ταχύτερο δυνατό...». Υπενθιμίζεται ότι η απόφαση την οποία επικαλείται ο Ευάγγελος Βενιζέλος προέβλεπε «κούρεμα» κατά 50% του ελληνικού χρέους και πρόσθετο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους 130 δισ. ευρώ και επιπλέον πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής και δημιουργία μηχανισμού μόνιμης εποπτείας της Ελλάδας για την συνεχή παρακολούθηση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων. Αποφασίστηκε επίσης η ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με ποσό ύψους 30 δισ. ευρώ και αύξηση κατά ένα τρις. ευρώ των κεφαλαίων του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας.

- Το αίτημα του Γιώργου Παπανδρέου για οικονομική βοήθεια στον Πούτιν, πριν από το Πρώτο Μνημόνιο (σελ. 73).
- Η συνειδητοποίηση από τον ίδιο τον Ευάγγελο Βενιζέλο ότι η ψήφιση του Πρώτου Προγράμματος με 180 ψήφους είχε αμιγώς «πολιτικό χαρακτήρα» και «δεν ήταν μια νομική πρόταση», αφού η δανειστική σύμβαση δεν ενείχε «ανάθεση αρμοδιοτήτων σε διεθνή οργανισμό» και, άρα, δεν ενέπιπτε στην παρ. 2 του άρθρου 28 του Συντάγματος και την οικεία πλειοψηφία των 180 ψήφων (σελ. 67).
- Η θέση ότι ο ισχυρός παράγοντας εντός της τρόικας ήταν –μακράν– το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ)³, το οποίο, μάλιστα είχε επιβάλει αποσπασμένο στέλεχος του και ως εκπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, ενώ αδύναμος κρίκος, ή «χαμένος θεσμός», ήταν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (σελ. 53).
- Η θέση ότι η άρνηση της Σλοβακίας να συμμετάσχει στο Πρώ-

- το Πρόγραμμα και, κυρίως, οι απαιτήσεις της Φινλανδίας για «υβριδική εγγύηση» ενόψει του Δευτέρου Προγράμματος (απαίτηση για την οποία ο Ευάγγελος θεωρεί ότι η Φινλανδία δικαιούται «Νόμπελ Χημείας», σελ. 102) υπήρξαν πιο συγκρουσιακές έναντι της Ελλάδος από τις ουκ ολίγες «κόντρες» που προκάλεσε η Γερμανία.
- Η «μεγάλη πίεση και επιμονή» που του ασκήθηκε από τον Γιώργο Παπανδρέου και ιδίως τον Γιώργο Παπακωνσταντίνου⁴ για να αναλάβει υπουργός Οικονομικών (σελ. 87).
- Η ευθύνη των ελληνικών τραπεζών για τη μη παροχή συμβουλών στους πελάτες τους ενόψει του επερχόμενου (και γνωστού ως επερχόμενου) PSI, αντίθετα από ό,τι έγινε στην αντίστοιχη περίπτωση της Κύπρου (σελ. 134).
- Η συνειδητή μη επιλογή Παπαδήμου («δεν ήθελε τραπεζίτη Πρωθυπουργό», σελ. 198) στα αρχικά στάδια της διερεύνησης μετά την παραίτηση του Γιώργου

- Παπανδρέου τον Νοέμβριο του 2011, η πρώτη προτίμηση στον Παναγιώτη Ρουμελιώτη, η επιβεβαίωση της κρούσης σε Ε. Παπαδημητρίου (σελ. 198), η κατάληξη σε Λουκά Παπαδήμο μετά από «πολύ έντονη αντίδραση» στην υποψηφιότητα Πετσαλνίκου (σελ. 200).
- Το γεγονός ότι, στην «κυβέρνηση Σαμαρά-Βενιζέλου», το «πραγματικό κέντρο λήψης των αποφάσεων ήταν οι συσκέψεις των αρχηγών των κομμάτων» (σελ. 279), ενώ το κείμενο για την προγραμματική συμφωνία εκείνης της κυβέρνησης το συνέταξε ο Ευάγγελος Βενιζέλος και το ενέκρινε ο Αντώνης Σαμαράς (σελ. 284).
- Η κρίση ότι «κύκλοι του ΠΑΣΟΚ και όχι ο ΣΥΡΙΖΑ» είχαν την ευθύνη για τη λεγόμενη «λίστα Λαγκάρντ» (σελ. 287).
- Το «οργανωμένο» τού εις βάρος του προηγουμένου στην εκδίωξη του ΠΑΣΟΚ το 2014 για την 3η Σεπτεμβρίου (σελ. 320).
- Η επιβεβαίωση του κρίσιμου

ρόλου του τότε Προέδρου της Δημοκρατίας, Προκόπη Παυλόπουλου, στη μετατροπή του «όχι» του δημοψήφισματος σε «ναι» και η άποψη ότι οι πολιτικοί αρχηγοί «έπρεπε να θέσουν όρους» στον πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα μετά το δημοψήφισμα και πριν από την «κωλοτούμπα» του Ιουλίου 2015 (σελ. 352).

ΟΥΔΕΙΣ ΑΝΑΜΑΡΤΗΤΟΣ

Λόγω παρόδου του χρόνου, αλλά ίσως και λόγω ιδιοσυγκρασίας, ο Ευάγγελος Βενιζέλος είναι πολύ προσεκτικός και αβρός, στο όριο της επείκειας⁵, με σχεδόν όλους τους πρωταγωνιστές των γεγονότων εκείνης της εποχής. Παραδέχεται αντιπάλους και ομοϊδεάτες. «Και τις δυο φορές που ο Κωνσταντίνος Καραμανλής εγκατέλειψε την Πρωθυπουργία (1963, 1980) το δημόσιο χρέος ήταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το ΑΕΠ» (σελ. 42). Ο Αντώνης Σαμαράς, παρότι δεν κράτησε υπεύθυνη στάση κατά την «περίοδο των Ζαπτιέων», επέμεινε υπερβολικά για «βραχύτατη διάρκεια της κυβέρνησης Παπαδήμου» (σελ. 195) και συγκρούστηκε επανειλημμένα μαζί του εντός εκείνης της κυβερνήσεως (σελ. 254), έκανε την κυβέρνηση της περιόδου Ιουνίου 2012 - Δεκεμβρίου 2014 –την κυβέρνηση «Σαμαρά-Βενιζέλου» – να «λειτουργήσει και να αποδώσει» (σελ. 298) και μπορεί να είναι «περήφανος», όπως είναι και ο ίδιος ο Ευάγγελος Βενιζέλος, για το έργο της (σελ. 309). Ο Κώστας Σημίτης πολλές φορές προέβλεψε και προειδοποίησε για επερχόμενους κινδύνους, ενώ, όταν ήταν στην εξουσία, συμμαζεύει την οικονομία και θα μπορούσε να την είχε γλιτώσει από τα Μνημόνια εάν είχε λύσει το Ασφαλιστικό (σελ. 95)⁶. Η Φώφη Γεννηματά ήταν ανθρώπινη και γενναία – και αυτό δεν αλλάζει από το γεγονός ότι δεν συμπεριέλαβε τον Ευάγγελο Βενιζέλο στα ψηφοδέλτια κατά τις εκλογές του 2019. Ο Γιώργος Παπανδρέου επέδειξε και αυτός «γενναιότητα» κατά τη διακυβέρνησή του, υπήρξε πάντα ευγενικός (πολλαπλές αναφορές), ενώ μάλλον παρεξηγήθηκε η διάσημη φράση του «λεφτά υπάρχουν», αφού συνοδευόταν από «όρους και προϋποθέσεις: εάν καταπολεμήσουμε τη φοροδιαφυγή, μειώσουμε τις αλόγιστες δαπάνες κ.λπ.» (σελ. 47).

Η αβρότητα δεν επιδοξίζει, ωστόσο, την πολιτική κρίση και άρα την πολιτική κριτική. Σε σχέση με τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ και πρωθυπουργό τα πρώτα χρόνια

Ευάγγελος Βενιζέλος / Eurokinisis

Οι τρεις αρχηγοί που συνέπραξαν στην τρικομματική κυβέρνηση του 2012, Αντώνης Σαμαράς, Ευάγγελος Βενιζέλος, Φώτης Κουβέλης. Ο τρίτος, ο πρόεδρος της ΔΗΜΑΡ, αποχώρησε, αρνούμενος να δεχτεί το κλείσιμο της ΕΡΤ και μια προσπάθεια εξογάνησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης ενώ, αργότερα, στα τέλη του 2014, στην προσπάθεια να αποφευχθεί η πτώση της κυβέρνησης και μια νέα περίοδος αποσταθεροποίησης, ενώ αρχικά αποδέχτηκε την υποψηφιότητά του για την Προεδρία της Δημοκρατίας, στη συνέχεια την αρνήθηκε. Ο Αντώνης Σαμαράς, σε συνέντευξή του στην εφημερίδα *Φιλελεύθερος* τον Ιανουάριο του 2020, υποστήριξε ότι «κάποιοι τον έπεισαν να αρνηθεί» και προσέθεσε: «Τη συνέχεια την γνωρίζετε: Είχα προειδοποιήσει σαφώς, τότε, ότι αν έπεφτε η κυβέρνησή μας και κέρδιζε ο ΣΥΡΙΖΑ, θα επανερχόταν άμεσα η απειλή του grexit, που είχαμε αποτρέψει το 2012... Ότι θα έκλειναν οι τράπεζες και θα επιβάλλονταν capital controls... Ότι θα μας έβαζε ο ΣΥΡΙΖΑ σε νέο μνημόνιο με νέα πολύ οδυνηρά μέτρα... Ότι η οικονομία θα σαρωνόταν από ένα κύμα υπερφορολόγησης. Όλα αυτά συνέβησαν πράγματι, τους επόμενους έξι μήνες! Όλα αυτά ο ΣΥΡΙΖΑ τα απέκλειε τον Ιανουάριο του 2015. Όλα αυτά ο ΣΥΡΙΖΑ τα παραδέχθηκε και τα υπέγραψε τον Ιούλιο του 2015».

του Μνημονίου, ο Ευάγγελος Βενιζέλος βλέπει με κριτικό μάτι

- την «τεχνητή καταψήφιση» του Κάρουλου Παπουλία το 2010, που διευκόλυνε τον τότε πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή να διαλύσει τη Βουλή (σελ. 65),
- «λανθασμένες αντιλήψεις» σχετικά με την πρόταση ψήφισης του Πρώτου Μνημονίου με 180 ψήφους (σελ. 69)⁷,
- «περίεργες ιδέες», όπως ο νομοθετικός καθορισμός «νέου τύπου εμπραγμάτων δικαιωμάτων» (σελ. 76),
- τη μάλλον βιαστική πρόταση προς τον Αντώνη Σαμαρά για κάποιου είδους συγκυβέρνηση τον Ιούνιο του 2011 («έθεσε τον εαυτό του στη διάθεση των γεγονότων», σελ. 82),
- ότι λειτουργούσε με δική του ομάδα, αλλά και ότι τα μέλη αυτής της ομάδας έφυγαν κάποια στιγμή από το ΠΑΣΟΚ (σελ. 188),
- ότι δεν ανέλαβε την ευθύνη ανακοίνωσης του μέτρου για τον ΕΕ-ΤΗΔΕ (που έγινε στη συνέχεια ΕΝΦΙΑ) για να μην αναλάβει το κόστος και άφησε τον Ευάγγελο Βενιζέλο, ως υπουργό Οικονομι-

κών, να το κάνει («εάν κάποιος μπορεί να αποφύγει μια δυσάρεστη ανακοίνωση και να την κάνει ο διπλανός του, προτιμά να την κάνει ο διπλανός του», σελ. 146),
- τη θεσμικά «παράδοξη» αναγγελία παραίτησης από την πρωθυπουργία μετά την αναζήτηση και επίτευξη ψήφου εμπιστοσύνης στο πρόσωπό του (σελ. 187-191).

Στα μάτια μου, ωστόσο, δύο είναι οι κύριες πολιτικές ενστάσεις του Ευάγγελου Βενιζέλου για επιλογές του Γιώργου Παπανδρέου. Η πρώτη συνδέεται με την πρόταση περί δημοψηφίσματος (που τελικά δεν έγινε) και την περπέτεια των Κανών (σελ. 175-184), στην οποία η Ελλάδα και η κυβέρνησή της έχασαν μέρος της εμπιστοσύνης των ευρωπαίων εταίρων και διακινδύνευσαν ένα από τα βασικά κεκτημένα της μεταπολίτευσης: ο Ευάγγελος Βενιζέλος καταλογίζει βιασύνη και συγχρόνως μη ενημέρωση όλης της τότε κυβέρνησης, ελλιπή προετοιμασία, μη συνεννόηση με ευρωπαίους ηγέτες με τους οποίους μόλις είχε συμφωνηθεί ένα (δευτερο) μεγάλο δάνειο⁸, μη συνειδητοποίηση του προβλήματος κατά

την τεταμένη συνάντηση στις Κάννες – διευκρινίζοντας παράλληλα ότι ο ίδιος ήταν θετικός στην ιδέα («το δημοψήφισμα θα μπορούσε να ήταν λυτρωτικό»), αλλά αν ήταν ενήμεροι οι ευρωπαίοι εταίροι και αν γινόταν το δημοψήφισμα μετά την ψήφιση του Δεύτερου Προγράμματος (σελ. 172). Ξεκαθαρίζει επίσης ότι, μετά τις Κάννες, δεν υπονόμωσε τον πρωθυπουργό αλλά, με τη δήλωσή του περί αυτονόητης παραμονής της Ελλάδας στην Ένωση, «εξέφρασε την κυβέρνηση, το ΠΑΣΟΚ, τη χώρα» (σελ. 185). Η δεύτερη ένσταση, που είναι στην πραγματικότητα –κα ας μη λέγεται στο βιβλίο– ανεπούλωτο τραύμα, αφορά την απόφαση του πρώην πλέον πρωθυπουργού να «διασπάσει το ΠΑΣΟΚ» στις εκλογές του 2015, με την ίδρυση του ΚΙΔΗΣΟ, «δικεικλώνοντας τη δική του κοινοβουλευτική εκπροσώπηση και, ει δυνατόν, τον αποκλεισμό του ΠΑΣΟΚ από τη Βουλή» (σελ. 292).

Αν με τον άνθρωπο με τον οποίο είχε «στενή συνεργασία στο όνομα της πατρίδας και των αναγκών της» (σελ. 146), παράλληλα, βέβαια, με τη γνωστή εσωκομματική αντιπαλότητα, υπάρχει στο βιβλίο σχετική ισορροπία, έναντι δυο πολιτικών χώρων η πολιτική κριτική του Ευάγγελου Βενιζέλου είναι κατεδαφιστική. Ο πρώτος, καταρχήν λιγότερο σημαντικός αλλά εντελει εθνικά μοιραίος, είναι η ΔΗΜΑΡ υπό τον Φώτη Κουβέλη, στον οποίο καταλογίζεται ότι οδήγησε τη χώρα σε πρόωρες εκλογές το 2015, λίγο πριν από την (συμφωνηθείσα με τους εταίρους) έξοδο από τα Μνημόνια, λόγω μη σύμπραξης στην εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας και αφού προηγουμένως ο ίδιος ο Φώτης Κουβέλης είχε όχι απλώς ζητήσει αλλά και «αποδεχθεί» (σελ. 272) πρόταση να είναι υποψήφιος.

Εφ' όλης της ύλης –δεν εκπλήσσει κανέναν– είναι η κριτική που ασκείται στα πεπραγμένα του ΣΥΡΙΖΑ, τόσο τον καιρό που βρισκόταν στην αντιπολίτευση, όσο και για τις επιλογές και τις πράξεις του στην εξουσία. Η ανάρρηση αυτού του αντισυμβατικού κόμματος αποδίδεται στη βούληση του ελληνικού λαού «να δοκιμάσει όλες τις εκδοχές και να ζήσει όλες τις εμπειρίες» (σελ. 325). Η καλλιέργεια λαϊκισμού, η εκμετάλλευση της «πλατείας», η έλλειψη συγκρότησης και προετοιμασίας της αντιπολιτευτικής περιόδου ωχριούν μπροστά στα σφάλματα, τις οπισθοχωρήσεις και τις απώλειες κεκτημένων που χαρακτηρίζουν, κατά τον Ευάγγελο Βενιζέλο, την άσκηση της εξουσίας

από τον ΣΥΡΙΖΑ:

- η άγνοια των βασικών και η ρήξη για τη ρήξη (η στάση αυτή ονομάζεται «πεποίθηση-αυταπάτη»⁹, σελ. 327),
- η συνεργασία, «χωρίς κανέναν ενδοιασμό αξιολογικό», με τους ΑΝΕΛ (σελ. 328),
- το «υπερθέαμα του πρώτου εξαμήνου» (σελ. 152),
- το «κοινοβουλευτικό πραξικόπημα» που επιχειρήθηκε μέσω της θεωρίας της συμμετοχής σε ψηφοφορίες των καταδικασμένων βουλευτών της Χρυσής Αυγής (σελ. 329-331),
- το «αχρείαστο» Τρίτο Μνημόνιο (σελ. 332-333)¹⁰, που προήλθε μετά από «σαμποτάζ» (σελ. 362) στο Δεύτερο (που τελειώνει) και ακολουθήθηκε από καταστροφική διαχείριση,
- η επιλογή των «υπερπλεονασμάτων», ώστε να υπάρξει χώρος για κομματικές παροχές σε βάρος της ανάπτυξης (σελ. 404)¹¹,
- το «καταφανώς αντιουσιολογικό» (σελ. 348)¹² δημοψήφισμα του Ιουλίου του 2015¹³ που χώρισε τους Έλληνες στη μέση, έθεσε σε διακίνηση την εθνική ακεραιότητα και τελικά αυτοξευτελίστηκε και αυτοακυρώθηκε¹⁴,
- η διοίκηση των θεσμών που καθιστά το ΣΥΡΙΖΑ μια «αριστεροδεξιά εκδοχή ελληνικού ορμπανισμού» (σελ. 364)¹⁵,
- το «outsourcing διαφθοράς» σε συνεργασία με κύκλους του «συνηρητικού πολιτικού χώρου» (σελ. 368).

Όλα αυτά, στα οποία ο Ευάγγελος Βενιζέλος δεν συμπεριλαμβάνει, ορθά, κατά τη γνώμη μου, τις Πρέσπες¹⁶, οικιαγραφούν το πορτρέτο ενός κόμματος και μιας κυβέρνησης που έδρασαν κατά της δημοκρατίας και των θεσμών. Εναντίον δηλαδή των δύο σκοπών που έχει πιο ψηλά απ' όλους, και που προσπάθησε να υπηρετήσει – πολιτικά και όχι «μετα-πολιτικά» – ο συγγραφέας των *Εκδόχων*. Θυμίζοντάς μας εν –σκληρή– κατακλείδι ότι «ο κόσμος δεν είναι δημοκρατικός» (σελ. 402). Αλλά και πιστεύοντας, όπως φαίνεται καθαρά μέσα από τις γραμμές του βιβλίου και όπως πιστεύω κι εγώ, ότι για έναν πιο δημοκρατικό κόσμο αξίζει κάθε αγώνας. ■

1. Αν αυτό αποτελεί έμμεση αναφορά στο ομώνυμο βιβλίο μου (*Αντιλαϊκισμός: Ένα διεθνές στοίχημα με επίκεντρο την Ευρώπη*, Παπαζήση, 2018), ευχα-

Γιώργος Κονταράκης / Eumakini

12 Φεβρουαρίου 2019, Προεδρικό Μέγαρο, Αθήνα. Ένα από τα ελάχιστα τετα-α-τετ του Ευάγγελου Βενιζέλου με τον πρόεδρο του ΣΥΡΙΖΑ Αλέξη Τσίπρα, υπό το βλέμμα του τέως Προέδρου της Δημοκρατίας Προκόπη Παυλόπουλου, σε δεξίωση της Προεδρίας προς τιμήν του Διπλωματικού Σώματος. Ο Βενιζέλος απαξιώνει σχεδόν συνολικά την κυβερνητική πολιτική Τσίπρα (δεν κάνει αναφορά στις Πρέσπες), θεωρώντας επιπλέον ότι ο ΣΥΡΙΖΑ είναι υπεύθυνος για διολίσθηση των θεσμών, γεγονός που καθιστά το σημερινό κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης μια «αριστεροδεξιά εκδοχή ελληνικού ορμπανισμού».

ριστώ το συγγραφέα.

2. Όπου Μέρκελ και Σαρκοζί έριξαν την Ελλάδα βορά στις αγορές τον Οκτώβριο του 2010. Κατά τον υπουργό Οικονομικών, την εποχή εκείνη, Γιώργο Παπακωνσταντίνου, στο δικό του βιβλίο-μαρτυρία (*Game over. Η αλήθεια για την κρίση*, Παπαδόπουλος, 2016), στην Ντοβίλ «η Γερμανία επιτάχυνε και έκανε δυσμενέστερο το σενάριο που ήθελε πύση θυσία να αποψέσει» (σελ. 221). Ο ίδιος θεωρεί ότι, «σε εκείνη τη βόλτα, Μέρκελ και Σαρκοζί κατέληξαν σε μια συμφωνία που εξέπληξε ακόμα και τους πιο στενούς συνεργάτες τους» (σελ. 219), στέλνοντας στις αγορές το μήνυμα «ότι από το 2013 οι επενδυτές θα υποστούν πιθανότατα απώλειες από τα ομόλογα που διακρατούν» (σελ. 220).

3. Για τη συμμετοχή του ΔΝΤ, ο Γιώργος Παπακωνσταντίνου, ό.π., αναφέρει ότι η κυβέρνηση Γιώργου Παπανδρέου ήθελε «μια ευρωπαϊκή λύση χωρίς το ΔΝΤ. Αλλά εκείνη τη στιγμή, οι Ευρωπαίοι εταίροι δεν ήθελαν καν να αποδεχθούν την αναγκαιότητα ενός μηχανισμού διάσωσης» (σελ. 97). Την τελική επιλογή τη «χρεώνει» σχεδόν αποκλειστικά στη Γερμανία: «Η Γαλλία είπε: “Ξεχάστε το ΔΝΤ. Το ΔΝΤ δεν είναι για την Ευρώπη. Είναι για την Αφρική. Για την Μπουρκίνα Φάσο”. [...] Αλλά τελικά υπέκυψε στο τελεσίγραφο της Γερμανίας» (σελ. 127).

4. Κάτι που φαίνεται αρκετά αντιφατικό ενόψει των κρίσεων που κάνει ο Γιώργος Παπακωνσταντίνου, ό.π., για

το διάδοχό του: «Ο Υπουργός Άμυνας [ο Ευάγγελος Βενιζέλος] ήταν η πιο επικριτική φωνή [...]. Μου είχε προκαλέσει έκπληξη η στάση του Βαγγέλη Βενιζέλου – τον εννημέρωνα τακτικά» (σελ. 264). Και για τον Βενιζέλος ως υπουργό Οικονομικών: «Παρακολουθούσα το διάδοχό μου να λειτουργεί ως οδοστρωτήρας» (σελ. 284). «Τον έβλεπα σταδιακά να προσπαθεί να υποκαταστήσει τον Πρωθυπουργό» (σελ. 285).

5. Προσωπικά με εντυπωσίασε η κρίση για τα κίνητρα του Βόλφγκανγκ Σόμπλε, μετά τη λεπτομερή εξιστόρηση της πίεσης που του άσκησε στο υπόγειο ξενοδοχείου της Κρακοβίας για έξοδο της Ελλάδας από το ευρώ: «Νομίζω ότι επιθυμούσε ο Βόλφγκανγκ Σόμπλε προσωπικά να ξέρει αν εμείς έχουμε κάνει μια συνειδητή επιλογή παραμονής στο ευρώ [...] και ότι το φλεριτ ορισμένον με το Grexit ήταν μια ανευθυνότητα ιστορική που δεν εκφράζει τα αρμόδια όργανα της ελληνικής Δημοκρατίας...» (σελ. 152). Επίσης, η Άνγκελα Μέρκελ χαρακτηρίζεται πολλές φορές «ευγενική», έως και «τρυφερή» (σελ. 177).

6. Διαβάζεται και ως κριτική –δυστυχώς δεν κατάφερε να λύσει το Ασφαλιστικό– αλλά φαίνεται να έχει περισσότερο την έννοια «δεν τον άφησαν να το λύσει».

7. Ο Γιώργος Παπακωνσταντίνου, ό.π., δίνει την εξής εξήγηση: «Ουδείς μπορούσε να εγγυηθεί ότι θα υπήρχαν αρκετοί βουλευτές της ΝΔ που θα

αληφούσαν την επίσημη γραμμή για να διασφαλιστούν 180 ψήφοι» (σελ. 184). Βέβαια, αν δεν κάνω λάθος, η ιδέα του Ευάγγελου Βενιζέλου είχε ακριβώς στόχο να αλλάξει αυτή η «επίσημη γραμμή» της τότε αξιωματικής αντιπολίτευσης.

8. Ο Γιώργος Παπακωνσταντίνου, ό.π., αναφέρει ότι «ο Γιώργος Παπανδρέου είχε προϊδεάσει τη Μέρκελ. Αλλά δεν είχε συζητήσει το θέμα με τον Γάλλο Πρόεδρο» (σελ. 300).

9. Για «λάθος εκτιμήσεις» πριν ανεβεί ο ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία, που οφείλονται στο ότι «η Αριστερά ήταν αποκλεισμένη από τα συστήματα πληροφόρησης», κάνει λόγο (σελ. 54) ο Ευκλείδης Τσακαλώτος, στο δικό του βιβλίο-μαρτυρία (*Στο κόκκινο σακίδιο*, Πόλις, 2021).

10. Ο Ευκλείδης Τσακαλώτος, ό.π., θεωρεί ότι η Ελλάδα δεν ετοιμαζόταν να βγει από τα Μνημόνια πριν αναλάβει την εξουσία ο ΣΥΡΙΖΑ και ότι, μέσω του δημοψηφίσματος, βελτίωσε τη διαπραγματευτική της θέση: «Δώσαμε μια απάντηση που μας επέτρεψε να βγούμε από το Μνημόνιο, χωρίς ποτέ να αποδεχτούμε την ιδιοκτησία του» (σελ. 54).

11. Ο Ευκλείδης Τσακαλώτος, ό.π., σε ένα σημείο του βιβλίου του, ισχυρίζεται ότι τα «υπερπλεονάσματα» οφείλονται σε «πίσημο του ΔΝΤ» (σελ. 217) και σε άλλο ότι, ιδίως υπό το φως της πανδημίας, η επιλογή ήταν της κυβέρνησης και αποδείχθηκε σωτήρια (σελ. 118).

12. Ο συγγραφέας ισχυρίζεται μάλιστα ότι, λόγω αυτής της αντιουσιολογικότητας, ο «Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορούσε θεομικά να πει “όχι”» (σελ. 348).

13. Ο Ευκλείδης Τσακαλώτος, ό.π., υπερασπίζεται μέχρι τέλους το δημοψήφισμα: «Παρά την επίκριση ότι κάναμε το “Όχι” “Ναι”, το δημοψήφισμα οδήγησε σε ένα “συμβιβασμό” σημαντικά βελτιωμένο» (σελ. 54).

14. Ο συγγραφέας πάντως αναφέρει ότι «δεν ήταν αναμενόμενο ένα τόσο υψηλό ποσοστό, 62%, υπέρ του “όχι» και διερρωτάται μήπως, μέσω οργανωμένης αποχής, θα ήταν σκόπιμο να «είναι μικρή η συμμετοχή ώστε να μην πληρούνται οι προϋποθέσεις του νόμου περί δημοψηφίσματος για ένα έγκυρο αποτέλεσμα» (σελ. 350).

15. Βλ. και δικές μου αντίστοιχες αναλύσεις στο *Τοπίο της Δημοκρατίας*, Παπαζήση, 2021, ιδίως σελ. 88-94 υπό τον υπότιτλο «Η ισοπέδωση του Κράτους Δικαίου».

16. Χαρακτηρίζονται «εκμετάλλευση της συγκυρίας», αλλά με λάθη (σελ. 371).